

ben a név jelentését és etimológiáját, írásos lelőhelyeit valamint azoknak az ellenőrző pontoknak a sorszámaik közli a szerző, amelyeken a név előfordult.

A szótár alapos és értékes munka, amelyet különösen a jugoszláviai magyar névkutatók és a magyarországi szerbek neveinek gyűjtői forgathatnak haszonnal, hiszen az évszázados együttélés során, a vegyes házasságok révén sok szerb név került a magyarba, s nagyon sokat megőriztek a magyarországi szerb anyanyelvűek. Figyelmébe ajánlhatjuk még ezt a szótárt valamennyi történeti nevekkel foglalkozó kutatónak, mert múltbeli névanyagunk vizsgálatához is nagy segítséget nyújthat.

VIRÁG GÁBOR

HORST NAUMANN — GERHARD SCHLIMPERT — JOHANNES SCHULTHEIS: Das kleine Vornamenbuch. VEB Bibliographisches Institut, Leipzig, 1978.

A Német Demokratikus Köztársaságban KARL PAUL könyvét (Das kleine Vornamenbuch. Leipzig, 1967.) használták a gyermekeknek utónevét kereső szülők, a nevekre magyarázatot kereső pedagógusok; és ezt forgatták azok az anyakönyvező hivatalnokok, akiknek gyakran igen nagy nehézségekkel kellett megküzdeniük kötelességüket teljesítve a kívánt utónévnek anyakönyvezésében. KARL PAUL munkája 1966 és 1976 között tíz kiadást ért meg. A névadás iránti általános érdeklődés és az utóbbi években a névkutatásban bekövetkezett fejlődés azonban azt követelte, hogy új utónévkönyvet írjanak. Egy munkaközösség vállalta magára ezt a feladatot. J. SCHULTHEIS a férfineveket, G. SCHLIMPERT a nőieket dolgozta föl, az egész munka irányítója pedig H. NAUMANN volt.

Az új névkönyvben nem szerepel minden olyan keresztnév, amely ma az NDK-ban előfordul. A válogatásban a munkaközösség a jelenleg gyakori, okmányokkal igazolható nevekre szorítkozik,

azokra, amelyek a főntebb említett érdeklődési kör számára fontosak. Ez a munka is, mint előde, tanácsadó az utónevet választók számára, semmiképpen sem utasításszerű mű. A névadás különlegességeivel eddig is és ezután is a Sprachflege című folyóirat névrovatában találkozhatnak az olvasók.

A kiadvány majdnem 1500 férfinévet és közel ugyanennyi női nevet tartalmaz. Ezek kiválasztásában fölhasználták H. NAUMANN zwickau-i főiskolai tanár hallgatóinak hosszú éveken keresztül végzett gyűjtő- és földolgozó munkáit, két névkutató tanácsadó helynek, a Karl-Marx Egyetem Theoretikai és Alkalmazott Nyelvtudományi Szekciójának és az NDK Tudományos Akadémiájának tapasztalatait, továbbá Borna, Bernau, Berlin-Friedrichschain, Calau és Zwickau anyakönyvi hivatalainak adatait, amelyeket hosszú évek során gyűjtöttek össze a szerzők. Az eddig elmondottakat a könyvecske Előszavában olvashatjuk.

A szótári rész előtt néhány rövidebb tanulmányt közöl a kiadvány a keresztnévek történetéről, különböző formáiról, írásmódjáról, és jogi eligazításokat ad a névadóknak azzal a céllal, hogy a névcikkek érthetők legyenek és segítséget nyújtsanak a név megválasztásában. Ezek a részek nagyon érdekesek a magyar névkutatók számára is, hiszen megismertetnek egy indoeurópai nyelvet beszélő társadalom névadó rendszerével.

A legrégebbi időkben, mint a legtöbb ide tartozó nyelvben, a németben is többnyire kéttegűek voltak az utónevek (pl. Adalbert = edel + berühmt 'nemes + híres'). A névadók a név alkotórészeit a csata és a háborúk, fegyverek, győzelem, dicsőség, erő, merészség, bölcs tevékenység és békés munkálkodás, a szép, az uralom és a tulajdon, barátság és rokonszenv területéről választották, sokszor pedig a harcias és erős állatok nevére. A nevek magyarázatában nem lehet mindig értelmes kapcsolatot kimutatni a két alkotórész között. Ez a könyv is inkább arra törekszik, hogy minden egyes névrész jelentését világossá tegye, megmagyarázza. Már nagyon korán megjelennek az utónevek rövidített alakjai. Ezekben a második névrész erősen megváltozott, megrövidült, vagy sokszor el is maradt. (Pl. a Thietmar rövid alakja Thiemo lett, Uta és Otto olyan nevek rövidebb alakjai, amelyek Ot-tal voltak összetéve, az Ada az Adel-lel kezdődőké.)

Már korán meg lehet állapítani a férfi- és női nevek között bizonyos összeillesztési különbségeket. A -gang, -her, -helm, -mar, -bert stb. a férfinévben sokkal gyakrabban fordul elő második tagként, a -gund, -hild, -run, -burg, -gard stb. viszont gyakrabban a női nevekben található. A rövidített alakhoz lassan a férfinéveket jelző -o és a női neveket jelző -a suffixumon kívül más végződéseket is hoztattak. Ezzel is nőtt a nevek száma. Már ezekben az időkben végbement a férfinévek női párjának a kialakulása (Karl - Karla, Ulrich - Ulrika stb.).

A VIII. században jelentős változások álltak be a német névállomány gyarapodásában. Egyfelől megindul az idegen nevek beáramlása, másfelől pedig a kereszténység fölvetelével elkezdődik a keresztény nevek átvétele. A X. századig csak olyan keresztnévek fordultak elő, amelyek az Ótestamentumban szerepeltek, ekkortól kezdve azonban az Újtestamentumban szereplő nevek is egyre jobban terjednek, s hamarosan alkalmazkodnak a német hangrendszerhez.

A XII. századtól kezdve adatolhatók már olyan nevek, amelyeket a nyelvemlékek, irodalmi és kulturális hatások terjesztettek el (Achilles, Alexander stb.). Az ilyen nevek azonban a XVI. és XVII. században sokasodnak meg a népszerű nyomtatott művek hatására. Ebben az időben a reformáció is terjeszt egy sereg sajátos keresztnévet (Gottlieb, Gotthelf, Leberecht stb.). Az irodalom hatása ekkortól kezdve nagyon nagy szerepet tölt be a névadásban, s századunkban ehhez kapcsolódik a film, a sláger, a sajtó, rádió és a televízió szerepe. Az ezek által közvetítettek tartós hatása, továbbá a sokféle területen elért nagy teljesítmények erősen befolyásolják a mai névadást (Juri, German, André, Veikko, Peggy stb.).

Az örökölhető családnevek kialakulása a XII. században kezdődött meg, elsősorban a privilégizált társadalmi rétegek körében. A polgárság, a szabad és a jobbágysorban élő parasztság körében később alakultak ki, a szolgák körében pedig csak a XIX. század elején, amikor a törvény a kétnevűséget előírta.

„Az utónévek különböző formái” című rövid tanulmány utal arra, hogy a keresztnévek történeti fejlődésében a három legjelentékenyebb momentum, azok kéttagúsága, a rövidült formák és az idegen átvételek még ma is hatnak a névrendszer alakulására. A keresztnévek

kéttagúságának a karaktere azonban megváltozott. A gyermeknek a tulajdonképpeni keresztnéve mellett egy másik utónév, sőt több utónév is szerepelhet. A hivatalos használatban ilyenkor az elsőt aláhúzással jelölik meg. A legutóbbi időkben kialakult a dupla keresztnévek divata, amelyben két név egyenértékűen áll egymás mellett. A férfinevekben általában kötőjellel kötik össze a két nevet (Hans-Ulrich, Hans-Heinrich stb.), de ritkábban előfordul kötőjel nélkül, sőt egybeírva is. A női nevekben a két keresztnévet rendszerint összeírják (Annekatrin, Annerose, Annelore, Hannelore stb.). A rövidült formákra pedig az a jellemző, hogy a számuk egyre nő, sőt igen sok közöttük az átvétel az idegen becéző formákból. Így az NDK-ban a németalföldi, fríz, skandináv, angol, olasz, magyar és szláv utónevek egyenjogúan élnek egymás mellett. Ráadásul rengeteg az olyan becéző forma, amely az átadó országban a hivatalos iratokban csak teljes formájában szerepelhet (Hans, Heinz, Klaus, Kurt, Else, Heidi, Jenny, John, Jörn, Mike, Tom, Kitty, Kati, Katja, Colette, Nancy stb.).

Az egészen különböző nyelvterületek befolyásának egymás mellettisége oda vezetett, hogy a mai német keresztnévekben számos névvariáns él egymás mellett (Christiane, Christine, Christin, Christa, Chris, Kerstin, Kirsten, Kristis stb.), sőt sok esetben ugyanazt a nevet leányoknak és fiúknak egyaránt bevezetik a születési anyakönyvbe. A könyv a szülők figyelmébe ajánlja, hogy ilyenkor legalább kötőjeles dupla névvel világosan jelöljék meg a névviselő nemét.

Rövid tanulmány foglalkozik a nevek írásmódjával. Szerzője megállapítja, hogy ma az NDK-ban számos névnek többféle írásmódja él egymás mellett. Ez a tény is sok nehézséget okoz, hiszen sokszor arra kényszeríti a név viselőjét, hogy betűzze a nevét, de még nagyobb nehézséget jelentenek az idegenből átvett keresztnévek.

Ugyanis a törvények szabályai szerint a neveket nem lehet önkényesen írni, csak úgy, ahogy az átadó nyelvben írják őket. Különösen a nem latin betűket használó nyelvekből való átvételek jelentenek sok nehézséget. Tehát a névválasztóknak a név írására is gondolniuk kell.

A szótári rész előbb a férfineveket, majd a női neveket sorolja föl alfabetikus sorrendben. Minden egymással összetartozó utónevet egy főformával vezetnek be. A főforma bemutatása egységesen törté-

nik; a név után szögletes zárójelben megadja a név illetve a névrészek jelentését, utána felsorolja a németben előforduló névformákat (variánsokat, mellékformákat és rövid alakokat; ha idegenből valók, az átadó nyelvet, s ilyenkor a helyes ejtésüket is). A variánsok, mellékformák, rövidítések és az idegen nyelvi megfelelések önálló szócikként is szerepelnek betűrendben a helyükön. Ilyenkor azonban egy fölfelé mutató nyílal utalnak a főformára, ahol az utónév magyarázata megtalálható.

Minthogy a hajdani kétféle utónevekből igen sok megtalálható a mai névrendszerben is, a könyv szerkesztői munkájuk végén betűrendben felsorolják külön a férfi- és külön a női nevek utótagját. Minden ilyen névrész után megadják azt, hogy ez a rész milyen előtagok után állhat.

Minden bizonnyal sok haszonnal és tanulsággal forgathatják a könyvecskét az NDK-ban azok, akik valamiféle kapcsolatban állnak a névadással, de sok tanulsággal és haszonnal olvashatják a magyar névtudomány művelői is.

BACHÁT LÁSZLÓ

HORST NAUMANN unter Mitwirkung von GERHARD SCHLIMPERT und JOHANNES SCHULTHEIS: Vornamen heute. Fragen und Antworten zur Vornamengebung. VEB Bibliographisches Institut, Leipzig, 1979. 102 p.

Német olvasók számára tudományos igénygel megírt ismeretterjesztő mű ez a könyv. A szerzők főként szülők, anyakönyvvezetők és a névtudomány iránt érdeklődő olvasók számára ajánlják munkájukat. Fő törekvésük azon problémák tárgyalása, amelyek a modern névadással és a keresztnévek mai használatával függenek össze.

A könyv első részében H. NAUMANN azt tárgyalja, hogyan illeszkednek bele a nevek a nyelvi eszközök rendszerébe. Kiindulása az, hogy a tulajdonnév a legtöbb esetben csak egy egészen meghatározott és egyedüli dologra érvényes. Ez a dolográlányultság